

Jernbergslåtar kulturhistoria .. och mycket mer än spelmannslåtar

Det är en ganska fantastisk bok som just nu föreligger nästan doftande färsk från länsmuseum i Gävle.

En bok med många öden och en bok som egentligen inte borde ha kommit till!

Boken heter "Jernbergslåtar" och den är mycket mer än en förteckning av cirka 240 spelmannslåtar.

Det är lika mycket fråga om en kulturhistorisk resa till ett "okänt" land.

Det "okända" landet är Folkmusikens Gästrikland.

Tidigare en vit fläck på kartan, ett landskap som får huka sig under sina mäktiga grannar Dalarna, Hälsingland och Uppland.

Ett landskap där industriarbetet stått i centrum och som man bland annat därför inte trott ägnat sig åt spelmannstraditioner.

Ett landskap som länge dominerats av den stora hamnstaden Gävle, varifrån man trott att kulturlivet spridit sig ut till "avkrokarna".

bok idag

● Anton Jernberg
Sven Ahlbäck:
Jernbergslåtar
Länsmuseet i
Gävleborgs län

Boken "Jernbergslåtar" är en eftertrycklig dementi på slikt tal. Sven Ahlbäck, en av de duktiga och samvetsgranna utgivarna, diskuterar det här med besked i sitt förord. Och han pekar på idel intressanta ting: Hur den landsbygdsmässiga spelmannstraditionen här i Gästrikland togs om hand av industriarbetarna. Småfolkets musiktraditioner upphörde inte med att folk flyttade från landet till staden, från byarna till brukten.

Den utvecklades i stället. Och det är den utvecklingen Anton Jernberg, Sven Ahlbäck, Gunnar Ahl-

bäck, Per Anders Hillbom, Per Gustaf Jernberg och Lena Åstrand fått fatt på i sin imponerande genomgång.

De tecknar i stort, med omsorgsfullt framletade detaljer, de fyller ut den vita fläcken med spännande notiser och rejäla nedslag. Med musiken som utgångspunkt bärger de åt läsarna viktig kulturhistoria som blir till ett lika viktigt nytillskott till den inte alltför ymnigt flödande gästrikelitteraturen.

De visar hur bondesamhället möter industrisamhället och hur folkmusiken blir en enklav som överlever det mötet.

Det nav kring vilket det hela snurrar är Gustaf Jernberg. Rubriken syftar på de låtar som spelats av honom och hans söner. Det är inte bara fråga om låtar som han gjort själv utan om sådana han lärt av andra spelmän, de kan ha funnits i samma generation som han eller är äldre. Här finns låtar av Herbert, An-

ton och Per Gustaf Jernberg och här finns låtar som utgivarna vet härstammar från 1700-talet och låtar som är gjorda på 1900-talet. I ett vidsträckt område ända från Norrbotten till Uppland.

En så brokig härkomst ger förstås ett blandat resultat.

Om dessa låtars spelbarhet och status kan andra än jag ge bättre och framför allt sakkunnigt besked. Vid själva nedtecknandet tänkte jag alltså inte uppehålla mig.

Fördelen med boken är dess stora användbarhet som inspirationskälla för de som vill föra spelmannsmusiken vidare. Att man då måste räkna jernbergarna som centrala är självklart.

Gustaf Jernberg föddes 1881 i Sikvik strax söder om Gävle. Släkten hade varit bosatt där sedan 1700-talet och man vet att kolaren Anders Jernberg enligt bouppteckningen hade en "viol a 1,16 kronor". Han levde mellan 1755 och 1821.

Det var av sin farfar Anders Gustaf Jernberg (1829—1897) som Gustaf lärde sig spela. Farfadern var kolare och fiskare, han spelade inte något instrument men var skicklig visslare. Runt honom fanns flera spelmän, verksamma från Gårdskär i söder till Hedesunda i norr. Av sin farfar fick Gustaf sin första fiol som denne gjort själv.

Låt oss höra hur Gustaf själv berättar om den:

"Jag började spela vid åtta års ålder. Mitt första instrument var en spillespån, tvinnade vanlig sytråd till strängar, stråken var formad som en harpstråke, å tagel till stråken var från Pålles rumpa. Första låten var Gubben Noak. Min farfar, som var mycket musikalisk fast han inte trakterade något instrument, fattade intresse för mig samt täljde till en fiol utav en treknubb, samt riktiga skruvar att stämma strängarna med."

Spelade inte farfadern så gjorde fadern Pelle det, men i stället var han negativ till sonens spelande. Däremot fick Gustaf stöd från annat håll.

Så småningom började Gustaf jobba i Gävle. År 1900 var han bland annat gjutarlärling vid Sjöströms mekaniska i Gävle och det var som gjutare han i fortsättningen skulle försörja sig.

Han flyttade till Lingbo innan han hamnade i Österbybruk och där fick han tillfälle att delta i Nordupplands folkmusikkretsar. 1964 gick han bort.

Det var då tanken på den här boken egentligen på allvar kom igång. Men redan på 1920- och 1930-talen när Gustafs söner Herbert och Anton Jernberg gjorde enstaka uppteckningar fanns tanken.

På 40- och 50-talen blev det allt fler uppteckningar och så började man på allvar tala om saken.

Själva utskriftsarbetet sköt dock fart först efter 1975 när Herbert dog. Till en början var det Anton som gjorde utskrifterna efter sina och Herberts blyertsuppteckningar efter Gustaf.

Hela tiden gällde det för Anton att erinra sig låtar och fortfarande finns det låtar som han ännu inte lyckats minnas helt och som därför inte är med i boken.

Anton Jernberg vid 69 års ålder på en stämman sommaren 1978. Nu är han en av utgivarna av boken "Jernbergslåtar" som länsmuseum just givit ut.

Gustaf Jernberg på äldre dagar.

Sven Ahlbäck kom med i arbetet. Han hade länge varit elev och spelmannskamrat till Anton. Fonder och sällskap hjälpte till med det ekonomiska och 1984 var arbetet i stort sett färdigt.

Och så erbjöd sig då länsmuseum att stå för utgivningen tillsammans med Gästriklands spelmannsförbund.

Som synes ett långt och

tråget arbete alltså och nog märks det att det inte hastats fram.

Verket är gediget och faktaspäckat men aldrig trög-läst. Vad jag velat peka på är att det är intressant för långt fler än de folkmusikaliskt specialintresserade.

Det är inte var dag en så rik bok om Gästrikland ser dagens ljus.

BJÖRN WIDEGREN

Anton Jernberg och Gunnar Ahlbäck som bland annat stått för layouten av "Jernbergslåtar" är med rätta stolta över den nya boken.